

УДК 343.98 : 343.347

Рубежанська О. В., здобувач кафедри
криміналістики та судової медицини НАВС

Характеристика суб'єкта кримінального правопорушення за ознаками статті 313 КК України

У статті надається характеристика особи, яка скоїла кримінальне правопорушення за ознаками статті 313 КК України, з метою розробки заходів щодо попередження та своєчасного виявлення незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Ключові слова: обладнання, незаконне виготовлення наркотиків, наркотики, службова особа.

В статті представлена характеристика особи, яка скоїла кримінальне правопорушення за ознаками статті 313 КК України, з метою розробки заходів щодо попередження та своєчасного виявлення незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Ключевые слова: оборудование, незаконное изготовление наркотиков, наркотики, должностное лицо.

The article presents the characteristics of a person who has committed a criminal offense on the grounds of Article 313 of the Criminal Code, with a view to developing measures to prevent and svoevremennomu viyavleniyu illegal activities with equipment designed for the production of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogs.

Key words: equipment, illegal drugs production, drugs, official.

Важливим елементом криміналістичної характеристики злочинів, пов'язаних з використанням обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (далі — наркотики) є особа злочинця.

Думки криміналістів щодо відзначення особи злочинця як елемента криміналістичної характеристики повністю збігаються, однак перелік ознак і властивостей, які підлягають вивченню, є досить розпливчастим. Іноді особу злочинця характеризують у кримінально-правовому, а частіше за все в кримінологічному аспекті, що найбільш розроблені в науці. Криміналістична характеристика особи злочинця повинна представляти людину як соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі і використовуються для розслідування злочинів [1, с. 271].

О. Н. Колесниченко та В. О. Коновалова справедливо вказують, що комплекс ознак, які характеризують особу злочинця, може бути різним, залежно від його цільового призначення і відповідно охоплює ознаки різної природи. Комплекс ознак особи злочинця, як елемент криміналістичної характеристики, охоплює усі ознаки, які можуть слугувати визначенню ефективних шляхів і методів встановлення, розшуку та викриття винного [2, с. 46].

Деякі вчені-криміналісти вважають, що особа злочинця являє собою сукупність соціально-негативних і соціально-позитивних властивостей та ознак. Їх зміст і співвідношення дозволяє зрозуміти, хто вчиняє злочин, виявити причини та умови злочинної поведінки. У дослідженні особи обвинуваченого та підсудного на досудовому слідстві й в суді традиційно виокремлюють два напрямки: соціальний та природно-біологічний [3, с. 86-98]. В. С. Фоменко вважає, що у злочинах, пов'язаних з неза-

конним обігом наркотиків, найбільший інтерес викликають наступні елементи криміналістичної характеристики особи: а) соціально-демографічні відомості (стать, вік, освіта, рід занять); б) відомості соціально-правового характеру (відомості про судимості, адміністративні правопорушення); в) відомості виробничо-побутового характеру (поведінка за місцем проживання, роботи, навчання) [4, с. 94].

Враховуючи вищевикладене, на наш погляд, до відомостей про особу, що вчинила злочин, які слід з'ясовувати при розслідуванні, слід відносити: 1) стать; 2) громадянство; 3) вік; 4) місце народження; 5) освіта та спеціальність; 6) трудова діяльність; 7) місце роботи (навчання); 8) сімейний стан; 9) судимість; 10) стан здоров'я; 11) характеристика; 12) стосунки з особами, які вживають або збувають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги; 13) роль у вчиненні злочину.

Згідно із Кримінальним кодексом України (далі – КК) суб'єктом злочину, передбаченого статтею 313, а саме викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства, а також незаконне виготовлення, придбання, зберігання, передача чи продаж іншим особам такого обладнання вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою та вимагання, може бути осудна особа, яка досягла 14-річного віку, а вчиненого шляхом зловживання службової особи своїм службовим становищем - службова особа. Суб'єктом цього злочину, вчиненого в інший спосіб, є осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Таким чином, згідно з диспозицією статті 313 КК України суб'єктом злочину може бути або:

- осудна особа з 14 років, якщо вона скоїла викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотиків, а також незаконне виготовлення, придбання, зберігання, передача чи продаж іншим особам такого обладнання вчиненого шляхом крадіжки, грабежу, розбою та вимагання;

- службова особа за вчинення вказаного злочину шляхом зловживання своїм службовим становищем;

- осудна особа, яка досягла 16-річного віку, та скоїла викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотиків, чи заволодіння ним шляхом шахрайства, а також незаконне виготовлення, придбання, зберігання, передача чи продаж іншим особам такого обладнання повторно або за попередньою змовою групою осіб або з метою виготовлення особливо небезпечних наркотиків, розбій з метою викрадення обладнання, призначеного для виготовлення наркотиків, а також його вимагання, поєднане з насильством, небезпечним для життя і здоров'я;

- особа, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306, 312, 314, 315, 317, 318 КК України;

- члени організованої групі, які заволоділи обладнанням, призначеним для виготовлення наркотиків.

Аналіз статистичних даних МВС України за 2002-2012 роки (форми 360 (472) розділ 4 та експресБНОН) [5] та 300 судових рішень Єдиного державного реєстру судових рішень [6] щодо осіб, які вчинили злочини, передбачені ст. 313 КК України, дає підстави зробити наступні висновки. Серед виявлених осіб, які вчинили злочини у сфері обігу наркотиків, які вчинили злочин, передбачений ст. 313 КК України, в середньому за період 2002-2012 рр. складають близько 0,2 %.

Серед виявлених осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 313 КК України, у середньому за вказаний період 0,6 % складають особи віком 16-17 років, 38,1 % - 18-

28 років і 61,3 % - більше 29 рік. За зайнятістю 10,3 % - це особи, які працюють і навчаються і 89,7 % - особи, які не працюють і не навчаються. 12,9 % складають жінки і 87,1% - чоловіки. 87,7 % осіб вчинили злочин одноособово і 12,3 % - у групі; 42,7 % - особи, які раніше вчиняли злочини, іноземців - 0,6 %, усі з країн СНД - 0,15% і осіб циганської народності - 0,3 %

Узагальнюючи дані теоретичних та емпіричних досліджень, можна сформулювати портрет середньостатистичної особи злочинця - це чоловіки віком 29 і більше років, неодружені, які здебільшого не працюють, не навчаються, з базовою загальною середньою освітою, рідше - професійно-технічною, за національністю українці, вчиняють злочин одноособово, як правило мають судимості, перебувають на обліку в ОВС, однак не завжди перебувають на обліку в наркодиспансері.

Слід зазначити, що усереднений злочинець розглядаємої категорії кримінальних правопорушень поступово дорослішав. Якщо у 2002 році майже половина (48,1%) осіб, яка здійснювала незаконний обіг обладнання для виготовлення наркотиків, складала молоді особи від 18 до 28 років, то у 2012 році переважна більшість (70%) злочинців - це дорослі чоловіки від 29 років та більше.

Також змін набуло й відношення злочинців до співпраці з співучасниками. Якщо у 2002 році кожен четвертий злочин (25,9 %) був скоєний у групі, у 2012 році - лише 6,3%.

Натомість бажання не працювати та не навчатися у легальній сфері громадського життя виявилось більш стійке. Впродовж 2002-2012 років кількість осіб, які відділи перевагу злочинній діяльності, стабільно перевищує 80%.

Слід зазначити, що суб'єкт злочину, пов'язаного із використанням обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, можна також класифікувати як загальний та спеціальний.

Тобто крім того, що суб'єктом цього злочину може бути особа фізична, осудна, яка досягла певного віку, вона має ще й додаткові ознаки, що роблять цього суб'єкта спеціальними. Згідно з ч. 2 ст. 18 КК України спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа.

Законодавець чітко вказує на такі додаткові ознаки:

- особа, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 306, 312, 314, 315, 317, 318 КК України;
- службова особа.

Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

При кваліфікації діяння, кримінальна відповідальність за яке може нести лише спеціальний суб'єкт, його додаткові ознаки мають бути обов'язково встановлені, інакше діяння необхідно буде кваліфікувати за іншою статтею або визнати таким,

що не передбачене законом про кримінальну відповідальність як злочин.

Заволодіння обладнанням для виготовлення наркотиків шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем проявляється в незаконному його вилученні вказаною особою з використанням свого службового становища. Тобто, це заволодіння, яке може бути вчинено лише службовою особою і лише такого обладнання, що знаходиться в інших осіб, які повинні нести відповідальність за його збереження. Характерною ознакою заволодіння шляхом зловживання службовим становищем є те, що винний надає своїм діям зовнішньо законний вигляд, дає розпорядження, вказівки підлеглим, внаслідок чого вони передають обладнання для виготовлення наркотиків, що знаходиться у них, йому або іншим особам для протиправного використання.

При передачі в установленому законом порядку під звіт із подальшим повідомленням про його фактичний стан, місцезнаходження та напрями використання власником обладнання для виготовлення наркотиків особі, якій воно було довірено по службі. На думку М. С. Хруппа до таких осіб відносяться матеріально відповідальні працівники галузевих хімлабораторій, а також особи, які відповідно до договору (контракту) здійснюють функції по доставці такого обладнання до місця призначення (експедитор, водій) або по забезпеченню його збереження. У результаті привласнення довіреного їм обладнання для виготовлення наркотиків особи цієї категорії не лише порушують правила, що регламентують дії відносно нього, але й зловживають спеціальними обов'язками, покладеними на них відповідними юридичними особами по розпорядженню таким обладнанням чи його охороні [7, с.27].

Якщо особа лише мала доступ до такого обладнання (наприклад лаборант, прибиральниця, підсобний робітник тощо) та заволоділа ним, то законодавець розглядатиме такі дії як крадіжка.

Обов'язковою умовою інкримінування службовій особі привласнення обладнання для виготовлення наркотиків є доказування того факту, що вона обернула його у своє володіння та не мала наміру повернути обладнання законному володареві. Тому що нестача обладнання для виготовлення наркотиків може бути наслідком порушення особою правил його експлуатації або зберігання.

Слід зазначити, що велике значення для попередження та своєчасного виявлення фактів незаконного обігу обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів становить чітка уява правоохоронців щодо особи, яка є потенційним суб'єктом кримінального правопорушення за ознаками статті 313 КК України. З урахуванням реалій сьогодення, окрім очікуваних професійних злочинців раніше засуджені за незаконне нарковиробництво або споживачів первітину, ефедрину, ЛСД, які мають навички технології їх виготовлення або споживачів вказаних речовин, які виготовляють їх для особистого та внутрігрупового споживання, а також для збуту іншим споживачам до кола інтересу органів внутрішніх справ мають потрапляти особи з числа:

- наукових співробітників науково-дослідницьких інститутів, технологів, хіміків-лаборантів хімфармпідприємств, заводів хімічної промисловості, де виготовляються реактиви, що можуть бути використані як вихідна сировина для виготовлення наркотиків;
- студенти фармакологічних та фармацевтичних навчальних закладів тощо;
- аптечний персонал, що має відношення до виготовлення наркотичних або психо-

тропних лікарських препаратів;

- працівники галузових хімлабораторій (водії, експедитори, прибиральниці, комірники, тощо);

- «блогери» або відвідувачі сайтів, через які здійснюється пропаганда або збут наркотиків, користувачі інших електронних ресурсів аналогічного напрямку.

Характеристика середньостатистичного злочинця, який скоїв кримінальне правопорушення за ознаками ст. 313 КК України та визначення кола ймовірних суб'єктів злочину дає підґрунтя для розробки заходів щодо попередження та своєчасного виявлення незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотиків. Вказані відомості можуть бути враховані при:

- досудовому розслідуванні інших кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків з метою виявлення правопорушення за ознаками ст. 313 КК України;

- оцінці криміногенній ситуації території оперативного обслуговування органу внутрішніх справ;

- оперативній розстановці особового складу органу внутрішніх справ;

- організації оперативного обслуговування об'єктів і приміщень легального обігу наркотиків;

- розробці заходів щодо виявлення та розслідування кіберзлочинів;

- моніторингу Інтернет-мережі та електронних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Салтєвський М. В. Криміналістика : [підруч.] : у 2 ч. / Салтєвський М. В. — Харків : Консум, 2000— . — Ч. 2. — 2001. — 528 с.

2. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : [учеб. пособ.] / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. — Харьков : Юрид. ин-т, 1985. — 93 с.

3. Курс криминалистики : в 3 т. / [Аммосов С. Н., Бурданова В. С., Басалаев А. Н. и др.] ; под ред. О. Н. Коршуновой, А. А. Степанова. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2004. — Т.1 : Общетеоретические вопросы. Криминалистическая техника. Криминалистическая тактика. — 2004. — 683 с.

4. Фоменко В. С. Расследование преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотических средств (по материалам органов федеральной службы безопасности) : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Фоменко Вадим Сергеевич. — М., 2007. — 263 с.

5. Міністерство внутрішніх справ України. Офіційний ВЕБ-сайт МВС України : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.mvs.gov.ua>

6. Єдиний державний реєстр судових рішень. Офіційний ВЕБ-сайт : [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/>

7. Діяльність підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків по виявленню та ліквідації підпілних нарколабораторій: Навчальний посібник / Хрупа М. С., Павленко Р. М., Семенюк В. А. та ін. ; за заг. ред. Г. М. Штанька. — К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. — 280 с.